

ČETBA A ČTENÁŘSKÉ ZÁJMY
v letech 1939 - 1945

Anketa v tuto pohnutou dobu zjišťovala, co pro čtenáře znamená v této době česká kniha.

Metodika a vzorek:

Na 6 otázek odpovědělo 110 čtenářů, z toho 20 z Prahy, z jiných měst 55 a z venkova 35. Většinou muži.

Doba průzkumu: začátek roku 1939.

Zjištěné výsledky:

Jedna z otázek se ptala: Kterou knihu doporučujete svým přátelům, aby si ji právě nyní přečetli? Celkem bylo uvedeno 111 knih a první desítka je vzhledem k době, kdy anketa proběhla, velmi zajímavá:

1. Jirásek: F.L.Věk	14
2. Palacký: Dějiny	12
3. K.Čapek: Hovory s TGM	9
4. Benešová: Trilogie	8
5. Jirásek: Spisy	8
6. Spisy K.Havlíčka	6
7. Neruda: Zpěvy páteční	5
8. Winter: Mistr Kampanus	5
9. Jirásek: Temno	4
10. Jirásek: Proti všem	4

Jistě tato sestava knih nepotřebuje žádného komentáře.

Na otázku, zda čtenáře posiluje v současné době více četba starých nebo současných autorů, odpovědělo 85 respondentů: 60 pro staré, 25 pro moderní.

Nejvíce z duše mluví zúčastněným čtenářům z našich básníků Neruda (30x), Čech (22x) a Hora (17x).

Z českých prozaiků čtou nejraději:

1. K.Čapek	49
2. Jirásek	26
3. Olbracht	21
4. Jan Čep	15

atd.

Poslední otázka (O čem byste psal román, kdybyste byl spisovatelem) zřejmě směřovala stranou čtenářských zájmů a odpovědi, které byly dodatečně kategorizovány, to potvrdily:

35 o letech 1938 a 1939, a to optimisticky, s vírou
v budoucnost

23 o českém životě (6 ze života na venkově, 5 o mládeži)

15 román s optimistickou tendencí

15 o vlastnosti, potřebné pro život

6 román se sociální tendencí

5 román utopistický

4 o určitém typu (Jihočech, babička, malíř, starý ven-
kovan)

4 životopisy

Jak vidět, téměř polovina odpovědí zdůrazňuje optimis-
mus.

Hodnocení:

Běžný průzkum, který nabývá na významu svým zaměřením právě na začátku roku 1939.

Morzakor vinen? V: Výchova i vyučování na škole měšťanské, 21-26. Příloha časopisu Škola měšťanská XLII. (1939-1940), 6.

Cílem průzkumu bylo zjistit u školního žactva četbu sešitého literárního braku.

Metodika a vzorek:

Nepodepsaný autor hovoří o šetření 196 žáků měšťanské školy v průmyslovém kraji, kteří anonymně odpověděli na 10 otázek, týkajících se Morzakorů. Bližší charakteristika vzorku u výsledků.

Doba průzkumu: rok 1939.

Zjištěné výsledky:

	1.a	1.b	2.a	2.b	3.	4.	Všech	%
čet žáků přít. ve třídě	33	32	30	33	38	30	196	100,0
čet přečtených čísel	799	840	604	300	539	618	4754	100,0
žáků, kteří přečetli čísel	24	26	20	39	15	20	24	
žáků, kteří přečetli více než 10 čísel	12	9	15	14	17	13	80	40,8
čet dětí, které četly Morzakor rády	19	13	16	18	21	9	96	49
čet dětí, které odložily 1-3 čísla a víc nečetly	13	17	14	15	16	19	94	46,4
čet dětí, které vůbec nečetly	4	8	5	4	8	8	37	18,8
čet dětí, které si kupují Morzakor	4	3	5	6	7	1	26	13,2
čet Morzakorů vydaných za Morzakor	39	273	195	531	207	30	1275	49

Největší čtenáři přečetli 90, 100, 150, 171, 200 čísel. Žák se 171 si je koupil - vydal tedy za ně 256,50 K.

Z celé tabulky považují za nejzajímavější odpovědi na otázku, zda některé děti přestaly rodokapsové sešity číst po přečtení několika málo čísel. Ovšem že by to byla téměř polovina (46,4%), to je příliš vysoké číslo.

Co se dětem nelíbí: vraždy a zabíjení	26,4%
zamilované scény	5,6
jiné nevhodnosti	25,1
	<u>57,1</u>
Co se dětem líbí: dobrodružství	20,1
napínavost	12,5
cowboyové a jejich odvaha	9,4
střílení	6,3

detektivní příběhy	3,2
divokost, chytrost, vzrušující boje s Indiány a pod.	12,5
	<hr/> 64,0

Z dětí, které už Morzakor nečtou, plných 11,7% proto, že jim to rodiče zakázali. Ze 196 žáků se našel jediný, který tento brak ještě nečetl.

Odmítavé odpovědi: jsou tak divoké; jsou tam samé vraždy a pak bych byl celý roztržitý a mám též od lékaře to zakázáno číst; příliš dlouhé a těžká slova; je to divoké a vražedné; nelíbí se mi tam levorver; mně z toho bolí hlava a je to také fantastické; mně se na nich nelíbí to, že si myslím, z toho jsou kluci moc bujní, divocí; jsou napínavé a nemohu spát; je v nich mnoho střelení a vražd; rozrušuje to nervy a v noci fantasírujeme; všechny na jedno kopyto; hrdina je bandita atd.atd.

Kladné odpovědi: čtu rád vraždivé morzakory; líbí se mi, jak jeden druhého zastřelí a poctivost mužů.

Zdroje četby:

od kamarádů	56,2
od známých	15,4
od strýců	9,3
od tatínek	6,0
od bratří	5,4
od bratranců	5,4
od známých žen	2,3

94% všech půjčovatelů je ve stáří do 31 let, 79,3 do 20,5 let.

V článku je celá řada dalších statistických dat.

Hodnocení:

V dosavadní historii průzkumů četby je to ojedinělý průzkum, který si všímá pouze jednoho jediného literárního žánru, a to právě toho, o kterém se v těchto letech vedly četné diskuze.

ARO": Dobrá kniha zvítězila. V: pro mládež, s.27.
11. čas. Národní učitel II. (1940-1941), č.16.

Metodika a vzorek:

Průzkum formou ankety - hlasování na téma Nejčtenější
iha na naší škole.

Hlasování se zúčastnilo 300 žáků jedné měšťanské školy
Kladně, z toho ve skupině dvou prvních a dvou druhých tříd
0 žáků a ve skupině dvou třetích a dvou čtvrtých tříd 140
ků.

Doba průzkumu: 1940.

Zjištěné výsledky:

I. skupina:	1.-2.	Foglar: Hoši od Bobří řeky	49
		Babička	49
	3.	Robinson	8
II. skupina	1.	Foglar: Hoši od Bobří řeky	35
	2.	Babička	22
	3.	Foglar: Chata v Jezerní kotlině	19

Nejčtenější autoři: Foglar 103 hlasů, Němcová 71. Mezi
vními desítkami také Verne, Jirásek a Flos.

Hodnocení:

Mástep Foglara začal, a zde dokonce dosáhl absolutního
venství jako nejčtenější autor i jako autor nejčtenější
ihy - to je hlavní rys průzkumu.

POLMAN, K.: Výsledek Měsíce české knihy v Nymburce. V: Úhor XXVIII. (1940), č.2-3, s.48.

Krátká informace o úspěchu některých akcí v rámci Měsíce české knihy 1939.

Metodika a vzorek:

V rámci Měsíce byla uspořádána v Nymburce předvánoční výstava dětských knih, na kterou pořadatelé pozvali místním Věstníkem na 10 tisíc rodičů. Po vánocích bylo zjištěno, že na 6 národních školách dostaly děti celkem 2986 knih (celkový počet dětí není uveden). Na měšťanské škole bylo obdarováno knihou 37%, na obecných školách 75-100% dětí. Na jedné škole dostaly děti k vánocům 1939 o 46% knih více než v roce 1938.

Tyto údaje mají slabinu v tom, že není uvedeno, u kolika dětí a jakým způsobem byly zjišťovány.

Zjištěné výsledky na dívčí měšťanské škole:

Třída	počet žákyn	počet obdaro- vaných	%	počet knih	cena v K	spisovatel, jehož kni- hy byly nejčastěji darovány
1.	44	28	64	30	1080,50	Němcová
2.	44	8	18	16	189,--	E.Marešová
3.	39	18	46	30	913,--	Němcová
4.	41	22	54	52	1250,--	Němcová
5.	38	12	32	22	479,--	Němcová, Marešová
6.	47	23	49	39	1105,--	Jirásek
7.	44	15	34	30	417,50	Jirásek
8.	42	23	55	48	950,50	Tippmannová
9.	40	5	12	22	1219,50	Němcová
10.	36	9	25	17	573,50	Jirásek
11.	40	13	32	25	659,--	Erben
12.	35	10	28	24	446,--	Tippmannová
13.	44	14	32	33	1004,90	Němcová, Jirásek
534 200 37 388 10287,40						Němcová

Dá se tedy odhadnout, že za dětské knihy zaplatili v Nymburce rodiče před vánoci asi 70-80 tisíc K. a že knihu pod stromeček dostala asi polovina až dvě třetiny dětí.

Jména nejčastěji darovaných spisovatelů ovšem kvalitu pouze naznačují, výsledek může být zcela jiný (už např. Mare-

ová je autor, proti kterému bojoval velmi často Úhor). Němcová, Jirásek a Erben pod stromečkem v roce 1939 - to jistě nebylo špatné, ale současně to něco napovídá: jestli tato tendence se projevovala už v minulých letech, pak se dá závěr příčinám obliby Jiráska a Němcové mezi mládeží udělat snadněji: soustředěnému náporu školy a rodičů se to prostě podařilo.

Hodnocení:

Zajímavý druh průzkumu, kterému však v publikované podobě chybí více výsledků. Význam tohoto průzkumu by se prudce zvýšil, kdyby byl za týchž podmínek v Nymburce opakován.

VOSTREJŠ, A.: Učeň a kniha. V: Lidové noviny 48 (1940), 11.1., s.5.

Průzkum čtenářských zájmů učňů v rámci Měsíce české knihy.

Metodika a vzorek:

Technikou průzkumu byl dotazník, celá akce byla řízena učiteli.

Dotazníků bylo rozdáno na 4000, přesnější údaj o počtu rozdaných a hlavně vrácených dotazníků chybí. Respondenty byli žáci odborných škol živnostenských v Brně, a to všech řemesel a obou pohlaví: 50% učňů z kovodělného průmyslu, 20% ze živností oděvních, 10% ze živností uměleckých a 10% ze živností potravních. Polovina učňů byla z venkova.

Doba průzkumu: prosinec 1939.

Zjištěné výsledky:

95% čte pravidelně nebo velmi často knihy a časopisy. Ze zbyvajících 5% pravidelně nečte noviny 132 a knihy 59.

Nejmilejší četba: 1. dobrodružná 45%
2. historická
3. detektivní 10%
4. básně 410, tedy také 10%
5. odborná literatura
6. cestopisy

Nejoblíbenější autoři:

<u>čeští</u>		<u>zahraniční</u>
1. Jirásek	28%	1. Verne
2) K.Čapek	10%	2. May
3. Němcová	7%	3. Dumas
4. Neruda		4. Tolstoj
5. Radoměřská		5. Wallace
6. Sokol - Tůma		6. Sinkiewicz
7. Erben		7. Hugo
8. Palacký		8. Kipling
9. Třebízský		9. Zola
10. Havlíček		10. London

Nejoblíbenější knihy:

české	zahraniční
1. Babička	1. Tarzan
2. Psohlavci	2. Vinetou
3. Temno	3. Tři mušketýři
4. F.L.Věk	4. Dvacet tisíc mil pod mořem
5. Staré pověsti české	5. Bídníci
6. Dějiny národa českého	6. Dva roky prázdnin
7. Bílá nemoc	7. Robinson
8. Zapadlí vlastenci	8. Křižáci
9. Třetí rota	9. Poslední mohykán
10. Pes druhé roty	10. Potopa

K oběma tabulkám se přímo vnucuje následující závěr: Nejoblíbenější naše knihy a autoři plní především funkce četby historické a klasické, což mělo jistě už v roce 1939 i další podtext, zatímco knihy a autoři zahraniční plní funkci zejména četby dobrodružné.

Zdroje četby: "Naše mládež z venkova, někdy i z města, nemá kde si knihu vypůjčit. Na koupení není peněz. I když 20% vyšetřovaných žáků a žákyň udalo, že si velkým dílem čtené knihy kupují, přece obecně můžeme číst z dotazníků, že by rádi více čtli, ale nemají odkud si knihu vypůjčit." A z tohoto závěru je vyvozen apel na doplňování knihoven.

Ohlasy:

Průzkum je recenzován v Úhoru XXVII. (1940), č.1, s.16-18. V redakční poznámce se zde říká, že žáci přece jen někde údaje "zušlechtíli", takže % čtenářů detektivek je nižší a procento čtenářů básní přehnáno.

Hodnocení:

Průzkum, jehož kladem je velký vzorek, je zajímavý tím, že probíhal v prvním roce okupace.

KOUBEK, Ladislav: Poučení z ankety o knihách našich dětí. V: Škola měšťanská XLIII. (1940-1941), č.15, s.231-234.

Šlo o průzkum zájmu rodičů o knihu jako vhodný vánoční dar pro jejich děti.

Metodika a vzorek:

Akce se zúčastnilo asi 200 učitelů, kteří do 21.3.1941 shromáždili údaje o 23457 dětech ze 103 obecných škol ze všech částí Čech a Moravy. Podrobnější údaje o vzorku u jednotlivých výsledků.

Doba průzkumu: vánoce 1940

Zjištěné výsledky:

Třída	Přítomno dětí	Knihy dostaly		Celkem knih	Spisovatele neznaly	
1.	4531	1852	41,75%	3085	796	42,4%
2.	4289	1806	42,17	3124	547	31,9
3.	3129	1260	40,26	2149	344	26,6
4.	2368	677	28,3	1405	138	21,2
bez udání třídy	9140	2913		4243	874	
celkem	23457	8508	32,26	14006	2699	

Merovnoměrnosti vyplývající z čísel (např. starší děti dostávají méně knih) jsou zvyšovány ještě dalšími skrytými údaji, z kterých vyplývá např. to, že "čím je škola vzdálenější od města, tím méně knih do ní zabloudilo" (231), v dívčích školách je situace příznivější než v chlapeckých.

Školy byly seřazeny podle % dětí, které dostaly knihu jako vánoční dar. Na 1.místě se umístila 3.dívčí Praha II. - 84,3%, na posledním místě Ledence - 8,4%. Další tabulka ukazuje, kolik knih připadlo na 1 dítě v té které škole: nejvíce 3.dívčí Praha II. - 2,9 knih, nejméně Vlachovo Březí 0,11 knih

Na uvedené výsledky reaguje Koubek některými hesly, mj.:

"Všechny děti chtějí čísti, venkov nesmí zůstávat za městem!"

"Zvykejme děti, aby si všímaly, kdo knihu napsal" - zde Koubek spekuluje a říká, že tak velké % dětí, které nezná autora knihy, je vyvoláno tím, že rodiče nedovedou vybrat vhodné knihy a děti je přečtou jen z povinnosti - to ale z

Koubkuv závěr: "Číslo ukázalo nám zajímavý, třeba ne-
plný, pohled do dětské četby. Celkový výsledek není radostný
jsme však ani spokojeni s tím, které knihy děti dostávají."
(34)

Hodnocení:

Je to velmi zajímavý průzkum s velkým, i když nerepre-
zentativním vzorkem. Další zajímavé údaje, které měly být
publikovány, zůstaly ve stole, protože časopis byl zastaven.
Proto je to průzkum, který by stál za opakování.

Cílem bylo získání přehledu o stavu rodinných knihoven u příslušníků pracujícího dorostu.

Metodika a vzorek:

Informace na toto téma v článku chybí. Jediné číslo zde obsažené udává, že v průzkumu bylo šetřeno několik set příslušníků pracujícího dorostu, z toho asi stovka učednic, švadlen a prodavaček.

Rok průzkumu: 1940 nebo začátek 1941.

Zjištěné výsledky:

Čas pro čtení: "nejčastěji se čte při jídle a před spaním..." je to dáno již tím, že doba pro čtení se musí utrhnout z kousíčků odpočinku, z času určeného k jídlu, spaní, jízdě do zaměstnání."

Co se čte: "čteme všechno, co nám přijde do rukou" - jedna z odpovědí. "Tak jako se vše sní, co se podá na stůl, tak také se zkonsumuje všechna duchovní potrava, která se tam objeví." - závěr k této otázce.

Jak se získávají knihy k četbě: Základem jsou rodinné knihovny. "Výpůjčky z veřejných knihoven nepřicházely v našich několika stech případech téměř v úvahu." "

Zájem děvčat: zvítězila Babička, Jirásek, Sokol-Tůma, Rais a Světlá. " Je všeobecně známo, že stálým průvodcem dívek na místě chlapeckých večerníků jsou noviny pro paní a dívky, na venkově s náboženským zabarvením."

Závěr: "...prostředí je hlavní směrnicí výběru dorostového čtení. ... Literární brak přinášejí do rodin hlavně dospělí lidé..."

Hodnocení:

Vzhledem k absenci statistických údajů má průzkum hodnotu pouze orientační.

DAMCOVÁ, Marie, Čtenářský výzkum mládeže v Ústavu lidské ráce. V: Česká osvěta XXXVIII. (1941-1942), č.4, s.112-115.

Mělo jít o zjištění záliby ve čtení, oblíbených knih a ájmu o četbu braku a vztahu vlastnictví knihovny k povšechné nteligenci. Výzkum byl rozvržen do tří etap, článek popisuje rvé dvě, ale velmi stručně.

Metodika a vzorek:

Dotazníková metoda při ambulantním šetření. Nejasné nebo ozoruhodné odpovědi byly doplňovány dalšími informacemi.

Vzorek tvořilo 300 náhodně vybraných venkovských dětí tak, oy byly zastoupeny všechny oblasti Čech, a k nim přidáno 200 stí z Prahy a nejbližšího okolí. Z 500 dětí jen pětina byly ívky.

Doba průzkumu: 1940 nebo 1941.

Zjištěné výsledky:

Vztah knihovničky a inteligence:

ankov	pod	Ø	Ø	nað	Ø	celkem	Praha	pod	Ø	Ø	nað	Ø	cel-
													kem
í	17	51	32	65			12	50	38	70			
emá	33	57	10	35			34	56	10	30			

"... ve velkoměstě i na venkově je větší procento podprů-
brných, kteří jsou bez vlastní knihy". (114) Z celkového po-
tu 163 dětí, které nemají knihy, jen 6 nemá kladný vztah ke
ize. Mezi dětmi bez knihy je 26 sirotků a polosirotků.

Zde tedy průzkum zabírá do nové oblasti, i když je nutné
ozornit, že dosažené výsledky není možné absolutizovat. On
údať o tom, kolik dětí bez knih nemá alespoň jednoho z ro-
čů, ukazuje, že možná prvotnějši jsou nedostatky v rodinné
iči než to, že dítě nemá vlastní knihovnu.

Majitelé knihovniček a morzakor:

vod dětí	venkov		Praha	
	knihy	morzakor	knihy	morzakor
ti zřizenců a úředníků	31	14	40	19
řemeslníků	29	20	41	8
obchodníků	28	15	35	9
dělníků	20	15	39	20
rolníků	27	6	-	-

"Poměrně nízký počet morzakorů v knihovnách dětí řemeslnických a obchodnických v Praze a rolnických na venkově... - spíše vliv rodiny, která patrně ho v knihovně dětem netrpí." (115)

Vztah inteligence a vlastnictví knih a morzakoru:

inteligence	venkov knihy	venkov morzakor	Praha knihy	Praha morzakor
podprůměrná	16	26	32	30
průměrná	29	14	33	17
nadprůměrná	31	15	46	7

"Nelze ovšem z toho soudit, že by nadprůměrně nadané děti brakovou literaturu nečetly. Je však téměř jisté, že cítí její nižší úroveň, a proto se jí po přečtení zbavují a do knihovny ji nezařazují. Naproti tomu podprůměrné děti opatřují morzakor jako hodnotnou literaturu a protože je levná, opatřují si ji raději." (115) To je velmi zajímavý závěr, pravděpodobně ověřený zmíněnými doplňkovými dotazy.

Celkové závěry článku chybí.

Hodnocení:

Jeden z nejzajímavějších průzkumů, který u nás vůbec poprvé formou podobnou psychotechnické zkoušce zjišťoval vztah četby a inteligence. Výsledky naznačily velmi důležitou kladnou souvislost.

HRON, Ivan: Kniha v dětských rukou. V: Úhor XXXII. (1944), č.2, s.27-31.

Průzkum dětské mimoškolní četby školáků s cílem poznat děti dokonaleji.

Metodika a vzorek:

136 žáků, z toho 83 chlapců a 53 děvčat, na jedné jihočeské (zřejmě obecné) škole, dostalo k vyplnění dotazník se sedmi otázkami.

Doba průzkumu: konec roku 1943

Zjištěné výsledky:

Dosažené výsledky se v podstatě nelišily od jiných průzkumů, proto jen stručně:

Nejoblíbenější druhy četby: 1. dobrodružná 73 hlasů, 2. pohádky 52, povídky 38 a cestopisy 29. U chlapců: dobrodružná 55, pohádky 32 a cestopisy 24, u děvčat: povídky 29, pohádky 20 a dobrodružná 18.

68 chlapců (82%) má vlastní knihovničku, ve které je průměrně 17 knih, děvčat je méně (35 - 66%) s průměrem 21 knih.

Rodokapsy četlo už 31 chlapců a 9 děvčat. Chlapci přečetli 743 sešitů, děvčata 82 (průměr 24 - 8).

Nejvíce se líbila Babička, celkem 26x, další knihy už dostaly méně hlasů: na 2.místě Kája Mařík jen 8, je zde i kniha Jiráskova, ale také Foglarovy Hoši od Bobří řeky.

K Ježíšku si nejčastěji děti přály Káju Maříka 32x a Staré pověsti české 11x.

Poslední otázka vyzývala k napsání seznamu zajímavých, dosud přečtených knih. Také zde na prvních dvou místech skončily Babička 70x a Kája Mařík 43x, dále Kytice, Broučci a Pohorská vesnice. V první desítce pochopitelně alespoň jeden Jirásek (Staré pověsti české), ale také (na 8.místě) Hoši od Bobří řeky. V odpovědi na tuto otázku uvedli chlapci 503 knih (autora znali ve 309 případech) a děvčata 457 (autora znaly 240x).

Závěr: "Jak vidíte, čeká nás pilná práce nejen teoretická, hlavně pomoci je třeba, abychom se neutopili v neporozumění, braku." (30-31)

Ohlasy: Nepřímo se dotkl tohoto, ale i jiných průzkumů

Dominik Filip v článku O hodnotě a úkolu dětských literárních anket, uveřejněném v témže čísle Úhoru na stranách 17-19. Říká zde velmi důležitou věc: že anket je mnoho, ale se stejnými výsledky, které většinou nepřinášejí nic nového. Proto vytyčuje několik zásad, jak dosáhnout pokroku, kde např. požaduje reprezentativnost vzorku, ale na druhé straně požaduje, aby všichni respondenti znali všechny zkoumané knihy, což je požadavek maximalistický, vhodný pro nějaký experimentální průzkum.

Hodnocení:

Nic nového, průzkum představuje průměr.